

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

TÓTH, Éva

Szungyata és Afrika múltja / Sundiata and the Past of Africa

Eredeti közlés /Original publication:

kézirat / manuscript, 1964 (részletek közreadása a közleményből: *Új Auróra* (Békéscsaba), 1979, 3, 73–82. old.)

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁSTÁR – 000.003.049

Dátum/Date: 2018. augusztus / August

filename: totheva_1964_SzungyataAfrika

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

TÓTH, Éva: Szungyata és Afrika múltja / Sundiata and the Past of Africa, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–21.** old., No. 000.003.049, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / At the Public Libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika kutatás, a manding Szungyata eposz első magyarországi közreadása, bevezetéssel, jegyzetekkel és egy részlet fordításával (a kézirat születésének éve: 1964)

African studies in Hungary, the first publication of the Manding Sundiata epic in Hungary, with introduction, notes and the translation of a part (the year of the birth of manuscript: 1964)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK-, DOKU-

MENTUM- ÉS ADAT-TÁR / THE FIRST HUNGARIAN FREE
ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS,
STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* Magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára / Writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött. / The materials in the database are free but access or downloading are subject to registration.

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig. / The African–Hungarian Union is a non–profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

SZUNGYATA ÉS AFRIKA MÚLTJA

TÓTH, Éva

kézirat / manuscript, 1964 (részletek közreadása a közleményből: *Új Auróra* (Békéscsaba), 3, 73–82. old.)

(1)

Történelem és szóbeliség

Afrikának eddig nem született Periklésze, ezért hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy Homérosza és Akhillésze sem volt.

Hogyan éltek a négerek a fehér ember megjelenése előtt, erről – kivéve egy szűk szakmai réteget – kevés, és jobbára téves foglalkozásaink voltak. Nem is csoda: a hódítók örök törekvése, hogy lerombolják, vagy legalább is megghamisítsák az őket megelőző korszakot, nehogy a legyőzötteket igazolja.

Afrika történelmének emlékeit könnyű volt eltüntetni a föld színéről: a 16–18. századi nagy néger birodalmakból szinte csak szobrok maradtak. De olyan szobrok, amelyeknek meghosszabbított erővonalai képesek élénk rajzolni a kort és környezetet is, amelyben születtek.

Írásbeliség híján a hihetetlenül gazdag szóbeliségből meríthet a tudós, ha az anonymusi gesztust félre teszi. Hiszen a királyi udvarokban szigorúan felépített költő-céhrendszer képviselte a törzsi-nemzetiségi történelem folytonosságát. A költő nem is megfelelő elnevezés, a szó mai értelmében, mert ezek a költők – akiknek mestersége és tiszte apáról fiúra szállt – a király nevelői, tanácsadói és krónikásai voltak egy személyben.

Djibril Tansir Niane könyve több mint félévezredes hagyományt ment papírra. A Guineai Köztársaságnak (*és persze Malinak, Nigernek és Szenegálnak, ahol éltek vagy ma is élnek mandingo népcsoportok – A szerk.*) – a régi Manding birodalom utódjának leghíresebb költői és történelmi hagyományát interpretálja, azaz franciául és prózában nyújtja át a dicsőségben Nagy Sándorral vetekedő manding királyról, Szungyatáról szóló hőskölteményt.

A főhős személyét és hódításait arab források igazolják. A történelmi valóságnak azonban akár csak a görögöknél – gazdag mitikus háttere van.

Szungyata születését és küldetését jóslat tudatja apjával, jóslat vezet apjához a gyermek leendő anyját is. Sorozatos próbák és áldozatok után megszületik a várva-várt gyermek, azonban nyomorék. Hét éves koráig nem tud járni, s akkor megindul, hogy anyján segítsen. A kísértéseket, cselekvéseket jósága elhárítja, s amikor anyjával és testvéreivel bujdosni kényszerül, örömmel fogadják mindenütt.

De Szungyata nemcsak jószívű és félelmetesen erős, hanem okos, sőt a ravaszokkal szemben ravasz is. A boszorkánykirályt saját varázslatával győzi le, s most már elindulhat, hogy visszahódítsa ősei földjét. Vele együtt a boldogság tér vissza Mandingba. És a legnagyobb öröm is megadatik Szungyatának: újra felépítheti Nianit, apja városát, de az ellenség városának helyén soha többé nem épül semmi.

A történet önmagában is érdekes, a népmesei analógiák egy tőlünk időben és térben távol eső világgal teremtenek emberi egységet. Nem az egzotikum, hanem az ethosz azonossága gyönyörködtet, és a költészet varázslata rendít meg bennünket a legkisebb fekete királyfi eposzában.

(2)

D. T. Niane és a manding hősköltemény

Djibril Tamsir Niane a Nyugat-Afrikában, Guinea – Mali – Szenegál területén élő malinké (*másként: manding vagy mandingo – A Szerk.*) nép legfontosabb történelmi és irodalmi hagyományát, a Szungyatomondakört publikálja francia nyelven. Előszavában szerényen közvetítőnek, fordítónak nevezi magát, a szerzőséget a tradíciókat híven megőrző népénekeseknek, elsősorban Mamadou Kouyaténak tulajdonítja.

A nagy néger birodalmak hierarchiájában előkelő szerepe volt a királyi énekesnek. Írásbeliség híján a költő–énekes–céh őrizte meg a szokásokat, törvényeket, képviselte a törzsi–nemzetségi történelem folytonosságát. A tradíciók szellemében ők nevelték a hercegeket, s ők váltak a király legfőbb tanácsadóivá később.

Ez a tisztség apáról fiúra szállt, s vele együtt – többé-kevésbé változatlanul – a költői hagyomány is fennmaradt. A gyarmatosítás ter-

mészeten szétzilálta ezt a folytonosságot, azonban a zártabb, belső területeken az énekesek megőrző szerepe máig is fennáll.

A könyv szövege több verziót vesz figyelembe, nem szó szerinti fordítás, inkább szabad transzponálás eredménye. Nem forrásértékű folklór-anyag, hanem tudatos irodalmi kísérlet a nemzeti eposz megteremtésére.

Az eposz lehetősége benne van az anyagban: a 14. században Szungyata (aki történelmi személy, arab források is tudósítanak róla) egy örökösödési és függetlenségi háború eredményeképpen egyesíti a szétagolt nyugat-afrikai törzseket, s a Niger völgyében erős katonai birodalmat teremt. A mű témája tehát: egy ország, egy nép felemelkedése egy nagy hódító vezetése alatt. Ez azonban, akár csak a görög, vagy a középkori eposzokban – gazdag mitikus háttérre van vetítve.

Mandingföld királyának rendkívüli utódot ígér egy jóslat, noha van már trónörökös. Jóslat vezeti hozzá a gyermek leendő anyját, a csúf Szogolont is. Sorozatos próbák és áldozatok után megszületik a várvárt gyermek, azonban nyomorék. Hét éves koráig nem beszél, nem tud járni, s akkor az anyja iránti szeretet és szánalom elindítja. Tövestől hozza a ház elé az óriási baobab-fát, hogy elégtételt adjon a sok gúnyolódásért, amit anyja miatta szenvedett el. Már első lépései is megrémítik a főfeleséget: fél, hogy fiát, aki a király halála után jogtalanul foglalta el Szungyata trónját, ez a gyermek előbb-utóbb megfosztja a hatalomtól. Kilenc boszorkányt küld megrontására, azonban ezek is tehetetlenek a gyermek nagylelkűségével, nyíltszívűségével szemben.

Az anyakirályné azonban nem nyugszik: mialatt Szungyata vadászaton van, legfőbb örökségét, Balla Fasszékét, az énekest, követségbe küldi Szumaorohoz, a boszorkánykirályhoz. Ezért és testvérei iránti aggodalomból (akik nincsenek beavatva a varázstudományokba, ennél fogva sebezhetőek) Szungyata anyjával és testvéreivel együtt száműzetésbe megy.

Hét évig tart a bujdosás, a gyermek férfivá érik közben, kiváló vadász és harcos lesz, megismeri a környező birodalmakat. Mindenütt szívesen fogadják, végül már Mussza Tunkara király helyettese és utódjává válik.

Az ő küldetése azonban több ennél. Jogos örökségében más ül, s ez a gyenge király meghódol Szumaoronak: a boszorkánykirály adófizetője lesz. Szumaoro eddig is ellensége volt a hősnek, hiszen elvette tő-

le énekesét, most már országát is birtokolja. A háború tehát kikerülhetetlen közöttük.

Szumaoro félelmetes ellenfél: titkos szobájának falát emberbőr borítja, kilenc király koponyája van az asztalán, baglyok és egy kígyó egészítik ki a varázslóapparátust. Kegyetlensége, elvetemültsége nem ismer határt; képes unokaöccsének feleségét is elrabolni.

A lázadást ez a gaztett robbantja ki: a sértett férj hadsereget gyűjt és megtámadja nagybátyját. Ekkor jelennek meg Szungyatánál Manding követei, és kéri, hogy vezesse az ország ellenállását.

Mussza Tunkara király hálátlannak tartja Szungyatát, aki nem éri be az ő örökségével. Megharagszik rá, és még azt sem akarja megengedni, hogy anyját az ő országában temesse el. A jók figyelmeztetésére mégis beleegyeznek, sőt, hadseregének felét is Szungyatának adja. Wagadu királya is hasonlóképpen cselekszik. Most már van serege Szungyatának, könnyűszerrel nyeri meg az első ütközetet.

Ez az ütközet még csak előcsatározás, erőpróba volt. Szumaoro fiát küldte Szungyata ellen. A vereség azonban őt magát is harcra szólítja. A boszorkánykirály sebezhetetlen, képes bármely pillanatban eltűnni a csata közepén, így Szungyata kis híján vereséget szenved. Nem hátrál meg mégsem; hatalmas hadsereget gyűjt össze. A nagy seregszemlén a vezérek csodálatos erejükről és bátorságukról tesznek próbát, s a harcosok megesküsznek: inkább a halál, mint a szolgaság!

Közben az énekesnek és Szungyata nővérének, kijátszva Szumaoro hiúságát, sikerült megszökniük. Ők hozzák a legnagyobb segítséget, a deus ex machinát: Szumaoro varázseregének titkát.

A hadüzenet csak most következik, de úgy, ahogy az varázslókhöz illik: baglyok közvetítik az ellenfelek párbeszédét.

A szavak csatáját követi a valódi. Szungyata nyila, amelyre egy fehér kakas sarkantyúja van tűzve, éppen csak érinti a királyt, de azt már elhagyja az ereje, feje fölött megjelenik a balszerencse madara.

Szumaoro elmenekül, s másnap végleg eltűnik az üldözők elől egy barlangban. Az énekes megnyugtatja Szungyatát, hogy a boszorkánykirály elpusztult. Most már egy félnap alatt beveszik, és elpusztítják Szumaoro legyőzhetetlennek hitt városát. Szövetségeseit is egymásután leverik, szabad az út Manding felé. Teljes a győzelem; a romba dőlt fővárost újjá építik, tizenkét király ismeri el Szungyata uralmát, aki nemcsak nagy hadvezér, de nagy király is: hatalmas, gazdag birodalmat szervez, a béke és boldogság ígéret-földjét.

* * *

Az eposzi szerkezet a döntő esemény előkészítése, amelynek fontosságát a késleltetés, az akadályok láncolata duzzasztja hatalmassá, hibátlanul érvényesül – egy népmese rétegei között. Ha az eposzi kellek kritériumát nézem:

invokáció: énekes ars poétikája: a múlt ébresztése a jövő érdekében.

jóslatok, csodás előjelek sorozata készíti elő az összes eseményt, az *epizódok* később mind a cselekmény főszálába kapcsolódnak, azt motiválják (pl. az énekes elrablása),

az enumeráció: a végső ütközet előtti erőgyűjtés, a vezérek hősteteikkel mutatkoznak be,

deus ex machina: az énekes meghozza a boszorkánykirály varázseréjének titkát, s így

a tetőpont, a végső győzelem elérhető. A harc utáni béke, konszolidáció képét is felvillantja a mű, aztán

a peroráció: az „örök Manding” emlékével zárul.

Ha a népmesei motívumokat keresem: Szungyata a kisebbik fiú, az elnyomott, félreállított király, aki végül jóságával, eszével és bátorságával megszégyeníti, legyőzi elnyomóit. Az ő nehéz gyermeksége, üldöztetése és győzelme hazája sorsával párhuzamos, azt szimbolizálja.

A totemisztikus eredetmondát őrzi az a motívum, hogy Szungyata apja után az oroszlán, anyja után a bivaly fia. Családfáját ugyanakkor Mohamed prófétáig vezeti az énekes, hiszen muzulmán király. Mohamedán hatás az állandó Szungyata – Nagy Sándor – párhuzam, s az Iszlám determinizmusa érvényesül az események sorsszerű, megmásíthatatlan bekövetkezésében.

Ennek a determinizmusnak a másik oldala az a morális biztonságérzet, hogy „még a varázslónak sincs hatalma ok nélkül ártani valakinek,” a boszorkányok is csak azt büntethetik, aki vét az erkölcsi normák ellen. S aki ezeket túllépi, az varázsló létére is elpusztul, mint Szumaoro.

A barbárság fokán élő, ugyanakkor a nagyjából a feudális hierarchiába szervezkedő nép életét tükrözi a történet. A vadászat, a tűz és a kovácmesterség feltalálói, sőt, művelői is királyok, illetőleg varázslók, félistenek. A zene, a költészet hatalma is erre a korszakra jellem-

ző. Az anya nagy szerepe még utal a matriarchátusra, azonban a jelen már az apajogú társadalom.

Szungyata apja, a „szép Maghan” király a hatalmat megtartó, de nem fejlesztő, igazságos, de jelentéktelen uralkodó. Ellenpólusa Szumaoro, az erőszakos hódító, a zsarnokság mesteri inkarnációja: sötét hatalmak szövetségese, kegyetlen, élvhajász és hiú: csodálatos hangszerén maga dicsőíti saját magát.

Szungyata a harmadik típus: apja jósága és Szumaoro ereje egyesül benne. A vadászat mellett a történelem érdekli már gyermekkorában is, mesebeli ereje és bátorsága kitűnő stratégiai érzékkel párosul, a békében pedig a gyengék gyámolítója, ugyanakkor a lázadás, a bűn kíméletien megtorlója. (A túl önállóan kormányzó királyt elűzi, a tolvajok kezét levágatja.)

A társadalmi fejlődésnek ezen a fokán teljesen adekvát az énekesek felfogása: az igazi tudásnak titokban kell maradnia. Ennek a törvénynek, ha úgy tetszik, ars poétikának köszönhetjük az afrikai orális irodalom fennmaradását egyrészt. Másrészt ez okozhatja ennek az értékes és gazdag tradíciónak a pusztulását is, a hirtelen civilizálódás következtében, ha, Djibril Tamsir Niane-hoz hasonlóan, idejében meg nem kísérlik megmentését.

Szungyata eposz – részletek

Szungyata apja, Maghan Kon Fatta király messze földön híres volt szépségéről, jóságáért pedig szerette is a nép. Fővárosában, Nagy-Nianiban gyakran üldögélt a palotája fölött magasodó gyapjufa tövében. Régóta uralkodott már Maghan Kon Fatta, – legidősebb fia, Dankaran Tuman tízéves volt akkor, és gyakran telepedett apja mellé az ökörbőrré.

Hát egy nap, amint a király – szokása szerint – a gyapjufa alatt üldögélt bizalmasaival, egy vadászruhába öltözött embert látott közeledni. A vadász szoros nadrágot viselt, mint Kondolon ni Szané kedveltjei, kagylóhéjból készült inge elárulta, hogy mestere a vadászatnak. A kíséret tagjai mind az ismeretlen felé fordultak, akinek fényesre kopott íja tündökölt a napon. Az ember a király felé tartott, aki udvaroncai körében fogadta. A vadász meghajolt és így szólt:

„Üdvözöllek, Manding királya, üdvözöllek benneteket, Manding népe. Vadász vagyok, vadakat üldözök. Szangaranból jövök, egy elszánt szarvastehén vezetett egészen Niani faláig. Vadászmesteremre, a nagy Barakára mondom, nyilaim megsebezték, itt fekszik falaitok közelében. Amint szokás, ó, király, elhoztam a részedet.”

Ezzel kivett börtarisznyájából egy combot. Gnankuman Dua, a király énekese pedig átvette tőle, és így szólt:

„Idegen, akárki légy is, a király vendége vagy, mert tiszteled a szokásokat. Foglalj helyet gyékényünkön, a király elégedett veled, mert a becsületes embereket szereti.”

A király bólintott, és az udvaroncok is helyeseltek. Az énekes barátságos hangon folytatta:

„Te, aki Szangaranból, Kondolon ni Szanó kedveltjeinek földjére jössz, te, akinek bizonyára nagytudományú mestered volt, nyisd meg számunkra tudással telt tarisznyádat, okosíts minket szavaiddal, mert bizonyára sok országot bejártál.”

A király némán bólintott, egy udvaronc hozzáfűzte:

„Szangaran vadászai a legjobb jósok. Ha az idegen is úgy akarja, sok mindent tudhatunk meg tőlük.”

Gnankuman Dua átengedte a gyékény egyik sarkát a vadásznak, az leült, és így szólt:

„Király énekese, én nem tartozom az olyan vadászok közé, akiknek nyelve ügyesebb, mint a karja. Nem foglalkozom jövőmondással, nem szeretek visszaélni derék emberek hiszékenységevel, de hála a tudománynak, melyet mesteremtől tanultam, azzal dicsekedhetem, hogy jós vagyok a jósok között!”

Tarisznyájából tizenkét kagylót dobott a gyékényre. A király és kísérete mind az idegen felé fordultak, aki erős kézzel keverte a fénylő kagylókat. Gnankuman titokban figyelmeztette a királyt, hogy a jós

balkezes. A balkéz a gonosz kéz, de a jóstudományokban, úgy mondják, a balkezesek a legjobbak.

A vadász érthetetlen szavakat mormolt, forgatta a kagylókat, amelyek mindig másképp helyezkedtek el, és közben magába mélyedt. Hirtelen a királyra tekintett és szólt:

„Ó, király, a világ tele van titkokkal, minden rejtve van előttünk, azt ismerjük csak, amit látunk. A gyapjufa parányi magból nő ki, dacol a viharokkal, de csirájában nem nyom többet, mint egy rizsszem. A birodalmak olyanok, mint a fák; egyik gyapjufa lesz, mások törpék maradnak, és a hatalmas gyapjufa árnyék beborítja őket. Vajon ki látja meg a gyermekben a leendő nagy királyt? A nagy a kicsiből nő ki, igazság és hazugság egy emlőt szoptak. Semmi sem bizonyos, ő, király, de két idegent látok közeledni városod felé.”

Elhallgatott és egy pillanatra a városkapu felé nézett. Az egész kíséret némán követte k tekintetét.

A jós visszafordult kagylóihoz.

Markába szorította, majd szétszórta őket.

„Manding királya, a sors nagy léptekkel halad. Manding kilép az éjszakából, Niani kivilágosodik, de mi a fény, amely észak felől jön?”

„Vadász – szólt Gnankuman Dua –, szavaid homályosak, tedd érthetővé számunkra beszédedet, szólj szavannád világos nyelvén!”

„Azt teszem, énekes. Halljátok a hírt! Halld meg, ó, király! Kormányoztad a birodalmat, melyet őseid hagytak reád, nem volt más célod. Azonban szép Maghan, örökösöd még nem született meg. Két vadászt látok közeledni városod felé: messziről jönnek, és egy nő kíséri őket. Jaj, ez a nő! Milyen rút, milyen visszataszító! Púp éktelenkedik a hátán, szemei kidüllednek! De, ó, titkok titka! Ezt a nőt, király, feleségül kell venned, mert ő lesz az anyja annak, aki örökre hallhatatlanná teszi Manding nevét! Ez a gyermek lesz a Hetedik Csillag, a Hetedik Hódító a földön, hatalmasabb Nagy Sándornál is! De hogy a sors hozzád vezesse ezt a nőt, ó, király, áldozatot kell bemutatnod. Ölj le egy vörös bikát, mert a bika hatalmas, ha vére áztatja a földet, semmi nem áll útjában többé asszonyod érkezésének. Íme, ennyi mondanivalóm volt számodra, de a Mindenható kezében van minden!”

A vadász összeszedte kagylóit, és visszarakta őket tarisznyájába.

„Manding királya, vándor vagyok, visszatérek Szangaranba. Isten veled!”

A vadász eltűnt, de sem Naré Maghan király, sem az énekes, Gnankuman Dua, nem felejtették el a jóslatot. A jósok messzire látnak, szavuk nem mindig a jelenre érvényes. Az ember siet, de az idő hosszú, és mindennek megvan a maga ideje.

Hát egy nap, amint a király kísérete a nagy gyapjufa alatt üldögélt szokás szerint társalogva, hirtelen idegeneket pillantottak meg a városkapunál. A király megdöbbenve látta, hogy két fiatal, szép és szépjársú vadász meg egy fiatal lány közeledik. Az udvar felé igyekeztek. A két fiatalember tündöklő ezüst íjat hordott a vállán. A fiatalabbik egy Szimbon-mester biztonságával lépkedett. Mikor az idegének már csak néhány lépésnyire voltak a királytól, meghajoltak, és az idősebb így szólt:

„Üdvözljük Naré Maghan Kon Fatta királyt és háza népét. Do földjéről jövünk, de fivérem és én mandingbeliek vagyunk, a Traorétörzsből. A vadászszerencse egészen Do földjéig vezetett bennünket, ahol Do Mansza Gnémó Diarra király uralkodik. Nevem Ulamba, fivéremet Ulaninak hívják. A fiatal lány Do-ból való, a királynak hoztuk ajándékba, mert méltónak ítéltük rá, hogy király felesége legyen.”

A király és kísérete hiába próbálta szemügyre venni a lányt. Térden állt, fejét lehajtotta, selyemkendője elfedte arcát. Ha arcát elrejthette is, a púpot, amely vállát-hátát elcsúfította, már nem sikerült álcáznia. Csúnya volt, rettentő csúnya, látni lehetett vastag karjait, duzzadó mellei feszítették az erős vásznat, amely egészen a hóna alatt volt megkötve. A szép Maghan király egy pillanatig figyelte, majd elfordult, merőn nézett Gnankuman Duára, aztán lehorgasztotta a fejét. Az énekes szívből megértette az uralkodó zavarát.

„A király vendégei vagytok. Vadászok, béke legyen veletek Nagy-Nianiban, Manding fiai egyek a jókívánságban. Jertek, üljetek le, oltások szomjaitokat, és meséljétek el a királynak, milyen kalandok következtekben távoztatok Do-ból ezzel a leánnyal.”

A király egy fejmozdulattal adta beleegyezését. A testvérei, egymásra néztek, és az idősebbik jelére a fiatalabb letette a földre a lopótököt, melyben egy szolga friss vizet hozott nekik, és a király elé lépett. Így szólt aztán:

„A nagy aratások után fivérem és én elindultunk hazulról vadászni. Így történt, hogy az üzőbe vett vad egészen Do közelébe csalt bennünket. Két vadással találkoztunk, az egyik meg volt sebesülve. Megtudtuk tőle, hogy egy különös bivaly pusztítja Do vidékeit: minden nap új áldozatot szed, és napnyugta után senki nem merészkedik ki a falvakból. A király, Do Mansza Gnemo Diarra, rendkívüli jutalmat ígért annak a vadásznak, aki a bivalyt leteríti. Elhatároztuk, hogy szerencsét próbálunk. Így jutottunk Do országába, Vigyázó szemmel, óvatosan haladtunk előre, mikor egy folyó partján észrevettük egy öregasszonyt. Éhségtől gyötörtén sírt, zokogott, előttünk egy járókelő sem méltatta arra, hogy megálljon mellette. A Mindenható nevére kért bennünket, hogy adjunk neki valamit enni. Könnyei megindítottak, odaléptem hozzá, és néhány darabka szárított húst nyújtottam neki. Mikor megette, így szólt:

„Vadász, Isten fizesse meg az alamizsnát.”

Már éppen tovább akartunk menni, amikor megállított:

„Tudom, hogy megpróbálkoztok Do bivalyával mondta –, de tudjátok meg, hogy előttek sokan lelték már halálukat vakmerőségük miatt. Mert a nyíl tehetetlen a bivallyal szemben. De te, ó, ifjú vadász, jószívű vagy, ezért te leszel a bivaly legyőzője. Én vagyok a bivaly, akit keresel, nagylelkűséged legyőzött engem. Én vagyok a Do földjét dúló bivaly, megöltem százhet vadászt, megsebeztem hetvenhetet, mindennap elpusztítok valakit, Gnemo Diarra király nem tudja már, melyik szellemnek áldozzon.

Fogd ezt az orsót, fiatalember, fogd ezt a tojást is, eredj Uarantanba síkságára, hol a király vetését pusztítom. Mielőtt íjadat használnád, háromszor sújts felém ezzel az orsóval, akkor feszítsd meg ifjadat, sebezhető leszek. Elesek, de felkelek, üldözlek a kiszáradt síkságon. Akkor dobd a hátad mögé a tojást, egy nagy mocsár lesz belőle. Azon én már nem tudok átmenni, végezhetsz velem.

Győzelmed jeléül vágd le a bivaly farkát, ami színaranyból van, vidd a király elé, és kérd a jutalmat, amit ígért.

Az én időm lejárt. Megbüntettem fivéremet, Do királyát, aki megfosztott az örökségtől.”

Szinte eszemet vesztettem az örömtől, fogtam az orsót és a tojást, ám az öregasszony egy mozdulattal megállított, és azt mondta:

„Van egy feltételem, vadász!”

„Micsoda?” – kérdeztem türelmetlenül.

„A király Do legszebb lányát ígéri a győztesnek. Mikor egész Do népe összegyül, és azt mondják, válassz magadnak feleséget, kutass a tömegben. Egy teraszon félrehúzódva lelsz majd egy csúnya lányt, csúnyábbat, mint amelyet el tudsz képzelni – őt kell választanod! Szogolon Kedzsunak vagy Szogolon Kondutonak hívják, mert púpos, őt kell választanod, mert ő az én másom. Rendkívüli asszony les, ha magadévá tudod tenni. Ígérd meg, vadász, hogy őt választod!”

Ünnepélyesen megesküdtem az öregasszonynak. Aztán folytattuk utunkat.

Uarantamba síksága félnapi járóföldre volt. Útközben menekülő vadászokkal találkoztunk, akik döbbenten néztek ránk. A bivaly a síkság másik szélén állt. Mikor észrevett bennünket, szarvával fenyegetve rontott ránk. Úgy tettem, ahogy az öregasszony mondta, és megöltem a bivalyt, levágtam a farkát, és az éjszaka leszálltával bementünk Do városába. Másnap reggel megjelentünk a király előtt. Megverette a dobokat, délre az ország minden lakója összegyűlt a nagy téren. A bivaly megcsonkított tetemét a tér közepére helyezték, az ujjongó tömeg válogatott szidalmakat szórt rá, a mi nevünket pedig ezer ének ismételte. Ahogy a király megjelent, a tömeg elcsendesedett.

„Do legszebb lányának kezét ígértem a kiváló vadásznak, aki megszabadít a csapástól, amely régóta sújt bennünket. Do bivalya elpusztult, íme a vadász, aki megölte! Én állom a szavam! Vadász, íme Do minden leánya, válassz közülük!”

És a tömeg hangos kiáltásokkal helyeselt.

Do leányai ezen a napon mind ünneplőbe öltöztek, arany ragyogott a hajukban, és törékeny csuklóik meghajoltak a nehéz ezüst karperecek súlya alatt. Soha még egy téren ennyi szépség össze nem gyűlt. Tegzemmel hátamon büszkén, hetykén vonultam el Do szépséges leányai előtt, akik mind rám mosolyogtak, Manding rizséhez hasonló fehér fogaikkal. De emlékeztem az öregasszony szavára. Többször körbejártam, végre észrevettem a teraszon félrehúzódó Szogolon Kedzsut. Átvágtam a tömegen, kézen fogtam Szogolont, és a kör közepére veztettem. Rámutattam és így szóltam a királyhoz:

„Ó Gnémo Diarra király, íme, itt van, akit Do leányai közül választottam, íme, akit feleségül akarok venni!”

A választás annyira furcsa volt, hogy a király nem tudta megállni nevetés nélkül. Erre mindenből kitört a nevetés, az emberek hasukat fogták neveltükben. Bolondnak néztek, nevetséges hős lett belőlem.

„Csak a Traoré-törzsbeliek csinálnak ilyet!”, mondogatták a tömegben. Így történt, hogy még aznap elhagytuk Dot fivérémmel, a kondék nagy csúfolódása közepette.

A szép Maghan, Naré Maghan király, a szokásos ceremóniákkal akarta megülni lakodalmát, hogy a születendő gyermek jogait senki ne vonhassa kétségbe. A két vadászt Szogolon rokonainak tekintették, és Gnankuman Dua nekik nyújtotta át a hagyományos koladiókat. A vadászokkal egyetértésben, az újhoid első csütörtökére tüzték ki az esküvőt. A régi Manding tizenhét falvát, a szövetséges népeket mind értesítették, és a kijelölt napon minden irányból küldöttségek özönlöttek Maghan Ken Fatta városa, Niani felé.

Szogolon, a király egyik öreg nagynénjénél lakott. Mióta megérkezett Nianiba, soha ki nem lépett a házból. Mindenki látni akarta a lányt, akinek Naré Maghan ilyen pompás lakodalmat készít. Tudták, hogy nem szép, de a kíváncsiság mindenkiten feltámadt, máris ezer történet keringett róla, melyeknek nagy részét Szasszuma Béréte, a király első felesége terjesztette.

Hajnal óta ünnepet jeleztek Niani királyi dobja, a város az utcáról utcára gördülő tam-tam zajára ébredt. Az énekesek hangja kihallatszott a csoportokból, amint Naré Maghan király dicséretét dalolták.

A király öreg nagynénjénél a fodrász Szogolon Kedzsu haját fonta. Gyékényen ülve, fejét a fodrász térdére hajtva, Szogolon csendesen sírdogált, és a király nővérei, szokás szerint, csúfolták.

„Ez szabadságod utolsó napja, mától fogva a mi asszonyunk vagy!”

„Búcsúzz el az ifjúságodtól” tette hozzá a másik.

„Nem táncolsz többé a téren, nem mutogatod magad a legények előtt, vége a szabadságnak, szépségem”, így a harmadik.

Szogolon meg se mukkant, időnként az öreg fésülő-asszony vigasztalta:

„Ugyan, hagyd már a sírást, új élet kezdődik most, szebb, mint gondolod! Anya leszel, és megtudod, milyen boldogság királynőnek lenni gyermekeid körében. Ugyan lányom, ne hallgass a sógornőid csúfolódására!”

A ház előtt a hercegnők szolgálói az új asszony nevét énekelték. Még nagyobb volt az ünnepelés a király csarnoka előtt: minden falut egy csapat táncos és zenész képviselt. Az udvar közepén ökröket ál-

doztak az öregek, amelyeket a szolgák szétdaraboltak. A nagy gyapjufáról pedig hatalmas keselyük lesték a lakomát. A palota előtt ülve Naré Maghan udvaroncai körében hallgatta a „Solon” komoly dallamát. Dua, az előkelőek csoportjának közepén állva, Manding királyainak himnuszát énekelte, hatalmas lándzsát tartva kezében. A városban mindenütt énekeltek, táncoltak. A királyi család tagjai, amint illik, gabona-, ruha- sőt, aranyosztogatással fejezték ki örömeiket. Még a féltékeny Szassuma Bérété is részt vett az ajándékozásban: szép vásznakat és sok egyéb holmit osztott ki az éneklő nők között.

Leszállt az este, a nap elrejtőzött a hegyek mögött. Elérkezett az óra, amikor a nászkíséret megjelent a király nagynénjének háza előtt. A tam-tam elhallgatott. A királyi családból való öregasszonyok megmosdatták és beillatosították Szogolont, hófehérbe öltöztették, hatalmas fátyollal a fején.

Szogolon lépdelt legelől, két öregasszony karján, mögöttük a király rokonai és utoljára Niani ifjú lányai, akik a menyasszony elindulásának énekét dalolták tapssal kísérvén daluk ritmusát. Az úton, amely a nagynéni házától a palotáig vezetett, a város lakói és a meghívottak sorfala nézte a menetet.

Mikor Szogolon a királyi palota küszöbéhez érkezett, a király egyik öccse hirtelen felkapta, és a tömeg hangos éljenzése közepette befutott vele a palotába.

Az asszonyok még sokáig táncoltak a királyi palota előtt, majd a királyi család tagjainak az ajándékosztása után a tömeg késő éjjel szétoszlott.

* * *

„Rendkívüli asszony lesz belőle, ha magadévá tudod tenni.” E szavakat mondta a Do-beli öregasszony. De a bivaly legyőzője a fiatal lányt nem tudta legyőzni. Ezért jutott arra a gondolatra, hogy Manding királyának adja Szogolont.

Ezen az éjszakán tehát Naré Maghan teljesíteni akarta férji kötelességét. Szogolon azonban visszaverte támadásait. A király kitartott, de minden erőfeszítése hiábavaló volt, és kora reggel Dua megsemmisülten találta, mint akit hatalmas csapás ért.

„Mi baj királyom?”, kérdezte az énekes.

„Nem tudtam magamévá tenni – és különben is megrémít engem ez a lány. Kétkedem benne, hogy egyáltalán emberi lény. Az éjjel,

amikor testéhez közeledtem, úgy éreztem, hogy hosszú szőr borítja, és ez nagyon megijesztett. Az éjszaka folyamán megidéztem a szellemet, de az sem tud megbirkózni Szogolon szellemével.”

A király egész nap nem jelent mag, Dua volt az egyetlen, aki a palotában ki-bejárt. Egész Niani izgatott volt; az öregasszonyokat, akik jókor reggel összeszaladtak megnézni a szúzi lepedőt, tapintatosan hazaküldték. És ez így ment egy teljes hétig. Naré Maghan hiába kért tanácsot a legnagyobb varázslóktól, minden recept tehetetlen volt Szogolon szellemével szemben.

Egy éjjel azonban, mikor már mindenki aludt, Naré Maghan felkelt. Leakasztotta tarisznyáját a falról, a ház közepére ült, és kiszórta a homokot, ami a tarisznyájában volt. Titokzatos jeleket rajzolt a homokba, majd eltörölte őket, aztán kezdte előlről.

Szogolon felébredt. Tudta, hogy a homok beszédét meg lehet érteni, de nagyon nyugtalan lett, így elmerülni látván a királyt késő éjszaka. Naré Maghan abbahagyta a jelek írását, állát tenyerébe fogva, gondolkozni látszott azok értelmén. Hirtelen felpattant, odaugrott kardjához, amely ágya fölött függött, s felkiáltott:

„Szogolon, Szogolon, ébredj! Egy jelenés felkeltett álmomból; Manding királyainak védő szelleme jelent meg előttem. Félreértettem a vadász szavait. A szellem felfedte előttem valódi értelmüket. Szogolon, fel kell áldoznom téged házam hatalmáért. Egy Kondétörzsbeli szűz vérére kell ontanom, te vagy ez a szűz, akit a sors tetőm alá vezetett.

Bocsáss meg nekem, de teljesítenem kell küldetésemet, bocsáss meg a kéznek, mely véredet ontja!”

„Nem, nem, miért éppen én, nem, nem akarok meghalni!”

„Hiába – mondta a király –, nem én határoztam így!”

Vaskézzel megragadta Szogolont, hajánál fogva, de a félelem olyan erős volt, hogy a lány elájult, teste megdermedt, lelke kiszállt belőle, és mire magához tért, már asszony volt.

Ezen az éjszakán Szogolon teherbe esett.

Jegyzetek

1. Kondolon a vadászat istene, elválaszthatatlan társa Szanié. Ez a két istenség mindig együtt járt, csak együtt szabad hozzájuk fohászkodni. Mindenütt jelen lehetnek egyszerre, ha megjelennek a vadásznak, ak-

kor biztosan talál vadat. Ez a kettős istenség az erdő védelmezője, a barátság és egyetértés szimbóluma. Ha külön emlegetik őket, azért szigorú büntetés jár. A két isten néha ügyességben vetélkedik, de össze soha nem vesznek.

2. A „világos nyelv” a malinké. A malinkék szerint nyelvük világos, mint a földjük, amelyet gyakran szeretnek szembeállítani az erdővel, a homállyal.

3. Nagy Sándor – akit az Iszlám Dul Kar Nain-nak nevez – és Szungyata összehasonlítása gyakran visszatér a malinké föld tradicionalistáinál. Nagy Sándor nyugat-kelet útjával az utóbbi kelet–nyugati útját állítják szembe. *(Valójában a francia egyetemen nevelkedett Niane az 1960-as évek nagy afrikai felszabadulási hullámának hatására több, máro pontosan feltárt motívumot, mozzanatot épített be az ókori Nagy Sándor regényből az egyébként számos vonatkozásban autentikusnak tekintető eposzi szövegbe, amelynek ugyan a manding nyelvű eredetije nem került publikálásra --- Tóth Évát itt korrigálnunk kell, a később tucat számra gyűjtőfüzetbe került, hiteles Szungyata-változatokban a Nagy Sándor párhuzam semmilyen formában nem bukkan fel – A Szerk.)*

4. Szimbon-mester. Szimbon szószerint a vadászok füttyét jelenti. Szimbon ugyanakkor a kiváló vadászok megtisztelő jelzője. Szimbon-szi-nek nevezik a halotti tort, amit egy környék vadászhai társuk emlékére rendeznek.

5. A hagyomány szerint Szogolon toteme egy bivaly volt. Az a csodálatos bivaly, amely Do földjét pusztította. A Keiták őse – toteme – az oroszlán. Így Szungyata apja után az oroszlán, anyja után a bivaly fia.

6. Do lakosai gúnyt űznek a vadászokból, akik a szép leányok közül a csúnya Szogolont választják. Azóta a kondé és traoré törzsbeliek szanakuk, azaz egymásnak tréfa-sógorai.

A Szerkesztő jegyzete

Lényegében Tóth Éva fedezte fel elsőnek Magyarországon a Szungyata eposzt, kézírata 1964-ben született, majd később azt a békéscsabai *Auróra* folyóirat 1979. évi 3. számában tette közzé: jegyzeteit összevonva és az eposz egy részletének fordítását. Magának a Niane által napvilágra hozott eposznak a teljes fordítása több mint tíz

évvel később jelent csak meg magyarul (Niane, Djibril Tamsir: +1983, *Szungyata, az Oroszlán fia*. Mandinka hőséneke (Afrikai eposz), ford.: Szegő György, utószó: Diallo, Alpha, 1983, Budapest, Európa, 199 old., hanglemezzel), sajnos, eléggé felemás megoldásban. Amennyiben Szegő György, minden jó szándéka mellett is, visszafordítani akarván a *francia történelemkönyv* szövegét az eredeti verses formára, helyenként ritmikai zavarokkal, máshol a magyar népballadák stílusában adta vissza azt fordításában. Nem figyelve mondjuk pl. Weöres Sándor örökös példájára, aki minden ilyen jellegű szöveget egyfajta idegenes tárgyi lírai stílusban magyarított. Miközben Niane szövege, még ha kétségtől mintha átütne benne az eredeti költői mű, mégis csak egész egyszerűen francia próza. S ez, ma már tudjuk, franciaországi egyetemi tanulmányai, illetve az 1860-as évek nagy afrikai felszabadulási hulláma hatására is idegen elemekkel telítődött. Amint ma már kutatók kimutatják, a nevezetes Nagy Sándor regény hatott Niane-ra, és különféle részletekben az ókori szöveggel teljesen azonos részletek bukkannak fel a Szungyata eposz általa kiadott verziójában. Tény persze, az említett történeti összefüggések (1960) okozzák, hogy a Niane által kiadott változat agyonidézett, szinte emblematisztikus példája lett az eposznak. Miközben annak már féltucatnyi (teljes vagy nem teljes) prózai verziója látott napvilágot 1890 és 1920 között. Illetve az 1970-es években ugyancsak legalább féltucatnyi autentikus (két nyelven közreadott) szövegváltozata vált hozzáférhetővé. Gordon Innes egymaga három változatot tett közzé (Innes, Gordon: *Sunjata: three Mandinka Versions*, 1974, London, School of Oriental and African Studies, 326 pp.).

Visszatérve Tóth Éva részletfordítására, megvalljuk, szerencsésebb lett volna, ha Niane szövege annak idején az ő fordításában jelenik meg. Mivel ő láthatón képes volt az általunk igényelt tárgyas idiómát megvalósítani. Miközben persze (követve az eredetit) a szinte csak főmondatokban zajló elbeszélés képes megadni azt az érzetünket, hogy valahol a mélyben e szöveg mögött egy hőseposz rejtőzik. (Hozzáteve, hogy a később megjelent eredeti változatok háromlépcsős előadásmódot mutatnak: a majdnem kötetlen beszédre utaló – prózai!? – szintet egy fél-énekes, recitáló szint egészíti ki, amelyre épül egy valódi énekes szint. Egyes kiadásokban ezt a szövegtükörben alkalmazott háromféle beugratással érzékeltetik.)

Említjük, hogy a Magyarországra szakadt, de fiatalon elhunyt guineai kolléga, az Európai Kiadó egykori szerkesztője, Alpha Africanus

Diallo szerint a *Sundiata* (angol írásmód) esetében a szó közepén lévő mássalhangzó torlódás kiejtése megfelel a magyar „gy”-nek. Ezért Tóth Éva fordításában is átírtok az ő általa *Szundzsata* formában írt ki-rálynevet mindenhol: *Szungyata* formába.

Tóth Éva korábbi publikációinak adatai:

TÓTH, Éva Szerk

- 1979 Szungyata. Manding hősköltemény Tóth Éva bevezetőjével, jegyzeteivel és fordításában, *Auróra*, 3. szám, 73-82. old. (a bevezető csak kivonatosan)
- 1984 Soundjata ou l'épopée mandingue (Deux notes – 1964), *Africana/Budapest*, No. 1, pp. 93–97. old.

Megemlítjük, hogy már a Tudástárban is található néhány publikáció, amely a további tájékozódást szolgálhatja. Lásd:

No. 000.000.683

BIERNACZKY Szilárd

Hősi epika Fekete-Afrikában

Eredeti közlés/Original publication:

Megjelent: *Afrikanisztikai Hírek*, 1983, július–augusztus, Vol. II, No. 8, pp 3-33. old.

filename bsz_1983_HosiEpikaFekAfriban

No. 000.000.713

BIERNACZKY Szilárd

A Szungyata eposz felfedezésének útja – Frobeniustól napjainkig

Eredeti közlés/Original publication:

Afrikanisztikai Hírek (Budapest), 1983, II. évf., 12. szám, december 22, 15-25. old.

No. 000.000.725

BIERNACZKY Szilárd

Az afrikai hőseposz magyarországi felfedezése (Discovery of the African Heroic Epic in Hungary)

Eredeti közlés/Original publication:

rövidítve, Az afrikai hőseposzok felfedezése (D. T. Niane: Szungyata, az

oroszlán fia), 1985, *Nagyvilág*, 30. évf., 9. szám, 1420-1421. old.

No. 000.000.859

BIERNACZKY Szilárd

Szungyata avagy a Mali birodalom alapításának története. Egy nyugat-afrikai hőseposz térben is időben

Eredeti közlés/Original publication:

in: Csizmadia Sándor – Tarrósy István szerk.: *Afrika Ma – Tradíció, átalakulás, fejlődés*, Pécs, IDResearch Kft / Publikon Kiadó, 237-262. old. (utánközlés: *Ethnica* (Debrecen), 2010, 2. szám)

No. 000.002.821

BIERNACZKY, Szilárd

A Szungyata eposz bűvkörében: Jan Jansen professzor munkásságáról / In the Enchantment of Sundiata Epic: on the work of Professor Jan Jansen'

Eredeti közlés /Original publication:

Ethnologia, 2016, 1. évf., 1-4. szám, 597–607. old.

filename: bsz_2016recJansen

No. 000.001.843

FROBENIUS, Leo

Hősköltemény – Sunjatta. XXI. fejezet (Mandék vagy Mandingók) / Heroic Peom – Sunjata. Chapter XXI (Mande or Mandingo) (ford./transl:

BIERNACZKY Szilárd), 1-20 old.

Eredeti közlés /Original publication:

in: *The Voice of Africa*. Being an Account of the Travels of the German Inner African Exploration Expedition in the Years 1910–1912, 1913, London, Hutchinson & Co, 449-466. old. – magyar fordítás: kézirat)

filename: frobenius_1913Sunjatta

No. 000.002.907

JACOBS, John (Johann)

A Szungyata és a Chaka eposz. Komparatív tanulmány / The Sundiata and Shaka Epics. Comparative Study

Eredeti közlés /Original publication:

dokumentumfordítás, kézirat, manuscript, forrása: *Aequatoria*, 1962, 25. évf., 4. sz., 121-124. old.

filename: jacobs__1962SzungyataCsaka

No. 000.002.974

MORENTH, Péter

Szungyata, az oroszlán fia / Sundiata, the Son of the Lion

Eredeti közlés /Original publication:
Helikon. Világirodalmi Figyelő, 1986, 3-4. szám, 499-506. old.
filename: morenth_1986Szungyata